

11. Společnost a ekonomika

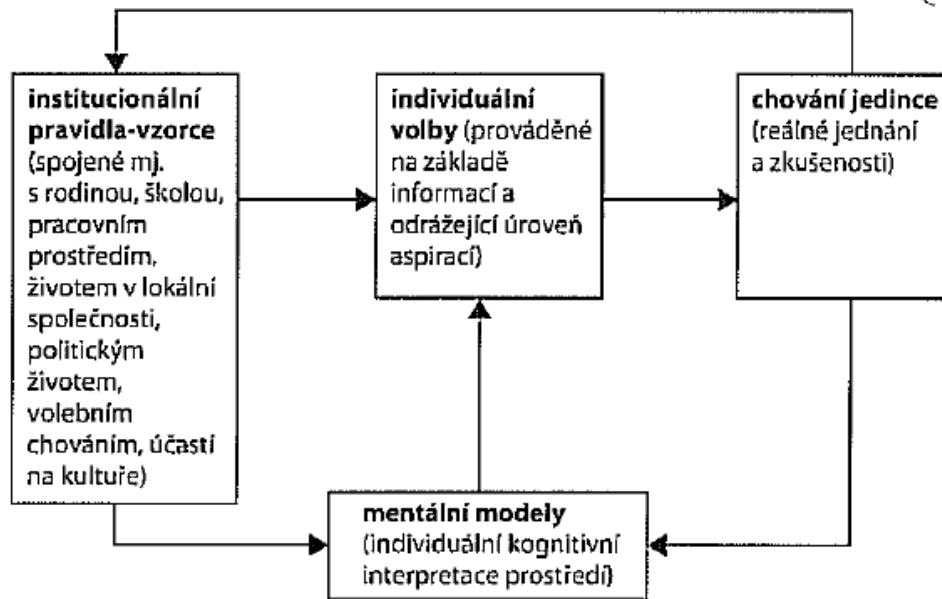
1. Jaký je vztah mezi ekonomikou, hospodářstvím a kapitalistickým trhem a jací autoři se problematikou sociologie ekonomiky zabývali?

- sociologie ekonomiky se reálně týká tématu hospodářství, které představuje synonymum k ekonomice
- otázkou hospodářství/ekonomiky se konkrétně zabývali DVĚ SKUPINY VĚDCŮ:
  1. EKONOMOVÉ (*Adam Smith, David Ricardo, John Start Mill, Alfred Marshall, John Maynard Keynes*),
  2. vědci zabývající se SOCIOLOGIÍ EKONOMIKY (*Karel Marx, Emile Durkheim, Max Weber, Talcott Parsons, Joseph Schumpeter, Karl Polanyi, Neil Smelser*)
- oba proudy autorů vnímají EKONOMIKU shodně jako sféru společnosti, ve které dochází k ekonomickému jednání

2. S jakými pojetími člověka se můžeme v souvislosti se současnými kapitalistickými společnostmi (s dominující ekonomikou, resp. kapitalistickým trhem) setkat?

- tito autoři se liší v názoru zdali se člověk ve společnosti reálně chová ekonomicky, společensky nebo obojím způsobem:
- 1. **ČLOVĚK EKONOMICKÝ** (tzv. „*homo economicus*“ – *Adam Smith, Alfred Marshall, John Maynard Keynes, Paul Samuelson*) se vyznačuje tím, že:
  1. prostřednictvím chladného kalkulu se snaží MAXIMÁLNĚ USPOKOJOVAT SVÉ VLASTNÍ POTŘEBY A ZÁJMY
  2. je EGOISTA, EFEKTIVNÍ A CHLADNOKREVNÝ a nebere proto v potaz principy zohledňující LIDSKOU STRÁNKU PRODUKCE A SMĚNY STATKŮ A SLUŽEB (*jako je např. sociální spravedlnost*)
  3. k dosažení maximálního uspokojení vyžaduje SPRÁVNÉ VYUŽITÍ KAPITÁLU, KTERÝ MÁ K DISPOZICI (*jde o ekonomický, kulturní a sociální kapitál dle Bourdieu, resp. o kapitál finanční, lidský (vzdělání, řemeslné dovednosti) a společenský (důvěra, známosti, svazky aj.)*)
- 2. **ČLOVĚK SOCIOLOGICKÝ** (tzv. „*homo sociologicus*“ – *Marx, Durkheim, Weber, Parsons*)
  - využívá jak KALKULUJÍCÍ RACIONALITY, TAK I JINÝCH FOREM JEDNÁNÍ, které jsou ovlivněny jeho členstvím ve skupině, které hodnoty a normy bere v úvahu
  - ve svém jednání se odvolává na HODNOTY NEŽ NA ZÁJMY
- 3. **ČLOVĚK INSTITUCIONÁLNĚ ZAKOTVENÝ** (*March a Simon, North, Smelser a Swedberg, Stinchcombe, Grannovetter*)
  - racionalita jednání člověka je v této perspektivě omezená, protože žádná rozhodnutí nemohou být optimální, protože lidé MAJÍ NEÚPLNÉ INFORMACE O MOŽNOSTECH VOLBY A DŮSLEDČÍCH JEJICH ROZHODNUTÍ a často nejsou ani schopni seřadit tyto důsledky od nejlepšího k nejhoršímu
  - existuje široká paleta faktorů, individuální volba jednotlivce je ovlivněna ustálenými pravidly jednání naučenými v rodině, škole, zaměstnání, které představují obraz reality vnímané jednotlivcem aj. (tzv. INSTITUCIONÁLNÍ VZORCE A MENTÁLNÍMI MODELÝ)

Schéma 1.1 Člověk zakotvený institucionálně

Zdroj: Morawski (2005: 30)

- podle ekonomů a sociologů bývá VZNIK A ROZVOJ EKONOMIKY a principů ekonomického chování spojován s kapitalistickým trhem, resp. s kapitalistickou společností, a proto je důležité zabývat se vývojem společností, společenskou změnou, společensko-hospodářským vývojem (Morawski) jako trajektorií začínající tradiční (feudální) společnosti přes společnost moderní (vykazující kapitalistický a sociálně plánovaný stát) a společnost postmoderní, resp. informační (vykazující principy globalizace ekonomiky)

3. Jaké má charakteristiky kapitalistická společnost?

- „tržní hospodářství“ bývá bezprostředně spojováno s postindustriální, resp. kapitalistickou společností, tj. KAPITALISMEM, mezi kterého základní charakteristiky patří (Morawski 2005: 62): SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ, SMĚNA zabezpečující volnou konkurenci a snaha o MAXIMALIZACI ZISKU opírající se o tržní signály, rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou

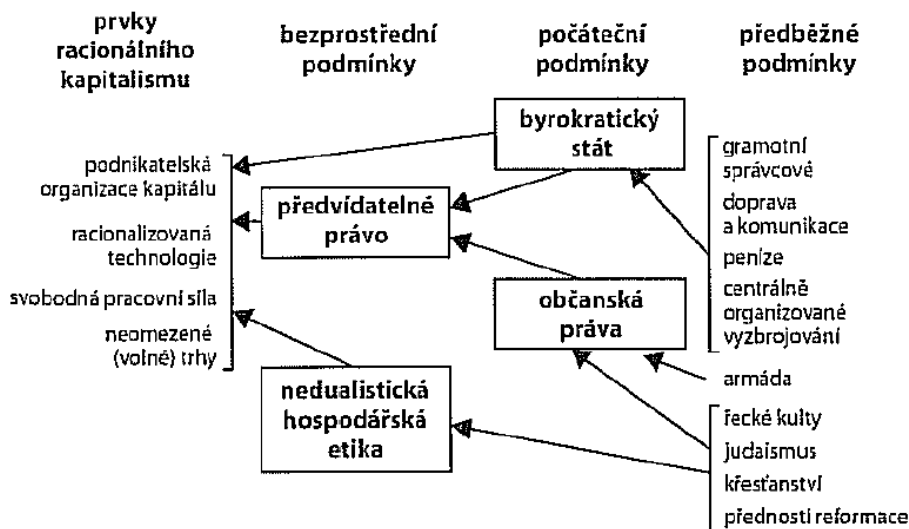
4. Jaké existují přístupy k vysvětlení vzniku kapitalismu? (Weber, North a Polanyi)

1. TEORIE VZNIKU KAPITALISMU MAXE WEBERA (*Protestantská etika a duch kapitalismu a Hospodářství a společnost (1922)*)

- počátek kapitalismu spojuje s VLIVEM PROTESTANTSKÉHO NÁBOŽENSTVÍ, a zejména pak s kalvinismem, který tvrdí, že každý člověk má Bohem určené poslání, které má dosahovat pílí, asketickou kázní a absencí jakékoli zábavy
- KAPITALISTICKÝ SYSTÉM je zároveň VÝZNAMNĚ OVLIVŇOVÁN BYROKRATICKÝMI ORGANIZACEMI (podniky), které nepracují na ekonomických principech

- konkrétně je vznik kapitalismu zapříčiněn mnoha faktory, které představují DVA OKRUHY PROMĚNNÝCH:
  - **A. proměnné předcházející vzniku kapitalismu**
    1. BYROKRATICKÝ STÁT (*s profesionálním správním aparátem jednajícím podle neosobních předpisů uplatnitelných vůči všem lidem*)
    2. OBČANSKÁ PRÁVA umožnila, aby lidé přestali být nevolníky krále a měli nárok na osobní, politická a jiná práva
    3. PŘEDVÍDATELNÉ PRÁVO zaručilo, že v oblasti pracovně-právních vztahů jsou všechny ekonomické transakce uzavřeny smluvně, kdy stát zaručuje jejich dodržování pod hrozbou sankcí
    4. JEDNOTNÁ HOSPODÁŘSKÁ ETIKA založená na jasné organizaci práce a touze po zisku, které jsou základními principy protestantismu
  - **B. proměnné utvářející výslednou podobu současného racionálně fungujícího kapitalismu** (které jsou důsledkem vlivu výše uvedených prvků)
    1. ORGANIZACE KAPITÁLU PODNIKATELI (snažícími se dosahovat maximální zisky);
    2. RACIONALIZOVANÁ TECHNOLOGIE (hnaná požadavkem trhu po vynálezech umožňujících dosažení zisku);
    3. SVOBODNÁ PRACOVNÍ SÍLA včetně možnosti jejího prodeje;
    4. VOLNÉ TRHY (neovlivněné monopoly nebo vojenskými opatřeními)

Schéma 3.1 Weberovský řetězec příčin vzniku kapitalismu

Zdroj: Collins 1986: 28.

2. ANALÝZA VÝVOJE INSTITUCIONÁLNÍCH ZMĚN VYBRANÝCH ZEMÍ DOUGLASE M. NORTHA (*Struktura a změna v historii ekonomiky (1981)*) zabývá

dějinami hospodářství západní Evropy a USA

- otázku „proč se v některých oblastech Evropy nastartoval hospodářský růst a v jiných regionech došlo ke stagnaci?“ vysvětluje působením nebo absencí institucí, které podporují nebo brzdí hospodářský růst (*jde zejména o podporu VLASTNICKÝCH PRÁV a práv zajišťujících OBČANSKÉ, POLITICKÉ, NÁBOŽENSKÉ A JINÉ SVOBODY, která jsou součástí liberálního práva*)
- příčiny hospodářského rozvoje doporučuje odkrýt sledováním institucionálních změn konkrétních zemí

- *Northe tento přístup demonstruje na příkladech Velké Británie a Španělska, které si byly v počátcích 16. století velmi podobné, což se ale časem změnilo v důsledku odlišných způsobů řešení sporů mezi vládnoucími a ovládanými:*
  - *Ve VB králové upevňovali svou kontrolu nad hospodářstvím obchodnickými gildami, později parlamentem, který byl nezávislý na králi (parlament utvářel zákony o politických a náboženských svobodách, které král přijímal a byrokracie zajišťovala výběr daní) – (v roce 1864, po dohodě mezi králem, parlamentem a kupci došlo k ustavení konstituční demokracie, zásadou politického zřízení se stala vláda zákona)*
  - *ve Španělsku kortesy (zastoupené šlechtou, duchovenstvem a zástupci měst) omezovaly moc krále, v různých regionech fungovali různou měrou – po zrušení povinnosti odvádět daně občany zastoupenými kortesou došlo (spolu s rostoucími výdaji na státní byrokracii, armádu a důchody) ke stagnaci a úpadku španělského hospodářství*
  - *zatímco v institucionální struktuře Španělska CHYBĚLY POBÍDKY, KTERÉ BY URYCHLILY EKONOMICKOU ZMĚNU, v Anglii byly institucionalizovány, i když zvolna*

3. ROZVOJ TŘÍ MECHANISMŮ ALOKACE STATKŮ A SLUŽEB ZAJIŠTJÍCÍCH CHOD HOSPODÁŘSTVÍ KARLA POLANYIHO (*Velká transformace politické a ekonomické počátky naší doby 1944, Obchod a trh v ranných impériích 1957*)

- *zabývá SOUVISLOSTMI MEZI materiálními aspekty chování člověka (TENDENCÍ ZVYŠOVAT ZISKY) A SPOLEČENSKÝMI HODNOTAMI A PODMÍNKAMI*
- *Polanyi se domnívá, že:*
  1. *ÚKOLEM EKONOMIKY JE STARAT SE O SPOLEČENSKÉ VZTAHY (např. eliminovat konflikty zavedením systému alokace bohatství, který by byl v souladu se společenskými hodnotami)*
  2. *PODRÍZENÍ SE EKONOMICKÉ ČINNOSTI SPOLEČENSKÝM CÍLŮM JE RYSEM VŠECH SPOLEČENSTVÍ kromě těch, ve kterých převládly ideje volného trhu (a neplatí to tedy pouze o prvobytně pospolných společnostech, jak to tvrdil Marx)*
  3. *HOSPODÁŘSTVÍ, které slouží k uspokojování materiálních potřeb lidí, JE ORGANIZOVÁNO NA ZÁKLADĚ TŘÍ VZÁJEMNĚ PROVÁZANÝCH MECHANISMŮ ALOKACE STATKŮ A SLUŽEB: vzájemnost (horizontální pohyb statků mezi jednotlivci nebo skupinami v symetrickém postavení, který má formu obdarovávání); redistribuce (vertikálního pohyb statků a služeb řízený centralizovaným systémem, většinou vládou), tržní směna (jako smlouvy uzavírané mezi aktéry, kteří se snaží o maximalizaci zisku a řídí se cenovými signály)*
- *TRŽNÍ ZPŮSOB ALOKACE STATKŮ A SLUŽEB podle Polanyiho VEDLY V 19 A 20 KE ZNIČENÍ SPOLEČENSKÝCH SVAZKŮ - lidé byli ponechání napospas sami sobě bez ochrany kulturními institucemi, což urychlilo růst bídy a vznik konfliktů*

5. K jakému společenskému vývoji došlo, a jak je možné jej vysvětlit a jak tyto přechody ovlivnila ekonomika, politika a industrializace?

Povinná literatura

6. Jaká je současná podoba většiny moderních států, resp. jejich ekonomik?

- TŘI TYPY KAPITALISMU, které zaznamenávají od poloviny 70. let úspěch a fakticky mezi sebou soutěží:
1. **PODNIKATELSKÝ KAPITALISMUS** (*jindy tzv. čistý anglosaský, angloamerický kapitalismus, představitelem je USA*)
    - hlavní myšlenkou je víra v samoregulující se trh
    - v tomto systému je málo veřejného vlastnictví
    - sociální programy uspokojují jen elementární potřeby, odbory jsou slabé
    - největší část výrobních prostředků je ve vlastnictví finančních institucí

  2. **SOCIÁLNĚ TRŽNÍ HOSPODÁŘSTVÍ** (*jindy tzv. alpský, porýnský kapitalismus, představitelem je SRN, Rakousko, země Beneluxu a Skandinávské země*)
    - podstatou je sloučení tržní konkurence, sociální solidarity a demokratické svobody
    - trh není cílem sám o sobě a mělo by se do něj zasahovat, aby bohatství sloužilo společenským cílům, partnerství, kooperaci a pomoci
    - v 50. a 60. letech došlo v ekonomické sféře **k hospodářskému zázraku**, vykazoval se **společenský konsenzus v podobě dobré regulace pracovních konfliktů**
    - v 90. letech v podobě neokorporativismu došlo **k zabránění větší pružnosti ve přizpůsobování se rychle se měnícím tržním podmínkám a k velkým výdajům na sociální cíle vyžadujícím vyšší zdanění**

  3. **KOLEKTIVISTICKÝ KAPITALISMUS** (*představitelem je Japonsko*)
    - snahou je vytvořit dlouhodobé vztahy spolupráce na vzájemně závislých trzích, např. mezi průmyslem a financemi (*např. 40% tokijské burzy probíhá v rámci sesterských průmyslových firem a dalších 40% v rámci překrývajících se sítí průmyslových koncernů a jejich subdodavatelů*)
    - klade velký důraz na skupinovou práci, upevňující morální jednotu, budování společné identity (jako opaku individualismu) a zvyšující kvalitu produkce